

KARINA SIKORA-WOJTAROWICZ¹

Witold Jakubowski (red.), *Pedagogika kultury popularnej – teorie, metody i obszary badań*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2016, ss. 350

W kontekście dyskusji toczących się wokół kultury popularnej Witold Jakubowski zredagował tom „Pedagogika kultury popularnej – teorie, metody i obszary badań”, który ma być podstawą do: „rozpoznania edukacyjnego i socjalizacyjnego działania rozmaitych fenomenów kultury współczesnej” (s. 9). Książka staje się głosem w refleksji nad związkami kultury popularnej z edukacją, a krytyczna analiza zjawisk w jej obrębie ma pomóc w przełamaniu fundamentalizmu kulturowego dzielącego rzeczywistość kulturową.

Kultura popularna jest obszarem badawczym Jakubowskiego od wielu lat, a z problematyki tej opublikował już szereg prac naukowych (zob. Jakubowski, 2001, 2011, 2012). Tym razem do współpracy zaprosił dwudziestu dwóch badaczy z różnych ośrodków akademickich w Polsce, których łączy wspólne zainteresowanie rolą kultury współczesnej w kształtowaniu edukacji. Zaznaczyć należy obecność m. in. takich nazwisk jak: Melosik, Kubinowski i Gromkowska-Melosik.

Opracowanie w pierwszym kontakcie zwraca uwagę swoją okładką. Władnie na niej ciekawa, kolorowa grafika doskonale wpisująca się w różnorodny, obrazkowy świat kultury popularnej. O ile należy pozostać w przekonaniu, że to treść jest zasadniczym świadectwem wartości pozycji, to w tym przypadku już sama oprawa oraz nazwisko autora zachęcają.

Książka składa się z dwudziestu artykułów podzielonych na pięć części. Struktura jest przejrzysta, logiczna i przemyślana, na co z pewnością wpływa

---

¹ Karina Sikora-Wojtarowicz, Wydział Nauk Pedagogicznych, Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu, karina.sikora1988@gmail.com.

zachowanie zasady „od ogółu do szczegółu”. Tom merytorycznie otwiera krótki wstęp Jakubowskiego, który akcentuje, że kultura popularna otwiera przez odbiorcą świat intertekstualności, a dominacja obrazu nie musi być powodem do obaw. Autor powtarza za Giroux (2010), że wszelka kultura warta jest badania, a żaden aspekt produkcji kulturowej nie może wymknąć się własnemu przeznaczeniu w ramach społecznie konstruowanych hierarchii znaczeń.

Pierwsza część tomu zawiera teksty ukazujące teoretyczne i metodologiczne zaplecze badań nad kulturą popularną. W prolegomenie Jakubowski stawia pytania o asumpt dychotomicznego rozumienia kultury, potencjał kultury popularnej oraz negatywny stosunek do niej pedagogiki. Nie pozostawia jednak czytelnika bez odpowiedzi, a te, umocowane tekstami Jeromy’ego Brunera, Johna Fiske czy Bogdana Suchodolskiego wskazują, jak ważna jest: „umiejętność krytycznej analizy i interpretacji tekstu kulturowego bez względu na jego umiejscowienie w hierarchii, którą można wiązać z jego estetyczną klasyfikacją” (s. 23). Kultura może być zatem potraktowana jak narzędzie do odkrywania otaczającego nas świata.

Z tekstem znakomitego socjologa Zbyszka Melosika czytelnik mógł zetknąć się częściowo we wcześniejszej jego monografii „Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności” (2013). Obecnie Autor stawia pytanie o kulturę popularną w globalnym świecie: ukryty program czy *anything goes*? Zaskakując czytelnika, udowadnia, że: „świat nie stał się częścią Ameryki” (s. 31), a w dyskusjach na temat globalizacji dominuje nierównoważność wynikająca z ideologicznych uprzedzeń. Sens rozważań w tym kontekście stanowi pytanie o przyczynę uznania amerykańskiego hamburgera za wulgarne zło, a japońskiego sushi i włoskiej pizzy za ideologicznie niewinne. Niezwykle ważne i sporne do granic jest również pytanie: w czyim interesie działa globalizacja? Czy Paris Hilton podbija świętą Mekkę otwierając tam swój sklep, czy może jednak to Arabia Saudyjska eksploatuje wizerunek kontrowersyjnej celebrytki dla zwiększenia „widzialności” wśród Zachodnich turystów? Te oraz inne zagadnienia poruszane w tej części tomu pozwalają odpowiedzieć na kilka zasadniczych pytań, z czego najważniejszym wydaje się to czy kulturę popularną możemy dowolnie wartościować i dostosowywać do naszych indywidualnych pragnień i potrzeb.

Kolejne artykuły związane są bezpośrednio z metodologią. Kubinowski – „zde gustowany i znudzony jałowością [...] sporu metodologicznego między badaczami jakościowymi i ilościowymi” (s. 49) – promuje ideę empirycznych badań opartych na zasadzie idiomatyczności. Za pomocą przykładu muzyki disco-polo ukazuje, że zrozumienie tak kontrowersyjnego zjawiska, możliwe jest tylko poprzez zwrócenie uwagi na złożoność, logikę, artykułowanie sensów, kontekstów i znaczeń.

W rozważaniach Martyny Pryszmont-Ciesielskiej *clou* także stanowi „nowa” metodologia. Autorka za pomocą projektów związanych z macierzyństwem osądza słuszność oporu wobec badań wizualnych. Praca w rezultacie stanowi przykład brikolażu metodologicznego, integrującego różne paradygmaty, podejścia i metody badawcze.

Artykuły wypełniające drugą część tomu skupiają się na edukacyjnym potencjale i socjalizacyjnych mechanizmach działania kultury popularnej. Rozdział otwiera intrygujący tekst Agnieszki Gromkowskiej-Melosik związany ze zjawiskiem postfeminizmu. Jeśli zakłada się, że większość podstawowych praw emancypacyjnych została wywalczona, to jakie reprezentacje kobiecości można obecnie zaproponować? W tym kontekście autorka wskazuje, jak piosenkarki o międzynarodowej sławie mogą kształtować kobiece „ja”. Ciekawa perspektywa ukazuje, że postfeminizm nie tylko pozostawia wolny wybór, a czasem jest nawet czysto lifestylowy. Idąc dalej, czytelnik spotyka tekst Joanny Anioł o poszukiwaniu „złotego środka” dla miejsca popkultury w pedagogice. Kiedy odbiorca brnie przez kolejne wersy, i kiedy wzrasta jego przekonanie, że tekst ograniczy się do zebrania znanych już stanowisk, przychodzi czas na drugą część artykułu. Tu trafia na spojrzenie na zawiloci popkultury z punktu widzenia pedagogiki krytycznej, która wciąż w niewystarczającym stopniu obecna jest w polskiej pedagogice. W tym miejscu opracowania czytelnik odłoży książkę już tylko po to, aby ustalić czy opisywany celebryta Popek naprawdę istnieje, bo *Monster High* (na całe szczęście) zostały przedstawione w grafice.

Oskar Szwabowski również angażuje czytelnika do poznania nowych wytworów popkultury – laleczek *Bratz*. Odbiorca styka się ze zjawiskami prowokacji i kobiecości w kontekście wychowania, a autor przyznaje, że celem jest wypracowanie interpretacji, która umożliwi praktyki bardziej emancypacyjne. Przeanalizowanie struktury krytyki i poddanie krytyki krytyce, wychodzi istotnie ciekawie. Docenić należy również zwrócenie uwagi na proces wytwarzania lalek, okupiony wyzyskiem człowieka. W kolejnym tekście Marta Kondracka-Szala i Marcin Michalak zajmują się (nie)obecnością muzyki popularnej w edukacji przedszkolnej. Z uwagi na ograniczoną ilość pozycji z tego zakresu w pedagogice polskiej i ciekawe odniesienia do literatury zagranicznej praca ma charakter nowatorski. Badania prezentowane przez autorów, choć proste i chwilami budzące wątpliwości metodologiczne (ze względu na ankietę internetową i metodę rekrutacji ochotników), prezentują jednak warte uwagi wnioski. Któż mógłby się spodziewać, że proces osvajania muzyki popularnej w edukacji przedszkolnej już się rozpoczął.

Część trzecia opracowania dotyczy możliwości wykorzystania filmu w działaniach edukacyjnych. Tekst Joanny Golonki-Legut jest w istocie interdyscypli-

narnym rozważaniem nad rolą filmu dokumentalnego. Jeśli czytelnik przebrnie przez zagadnienia definicyjne, to z zasygnalizowanym w tytule namysłem nad znaczeniem filmu w andragogice spotka się dopiero w końcowych stronach tekstu. Choć sama koncepcja uczenia się przez film jest zjawiskiem interesującym, to artykuł nie wyczerpuje oczekiwań czytelnika. Zachęta autorki do indywidualnych refleksji staje się wręcz koniecznością. W następnym artykule Michał Brol i Agnieszka Skorupa ukazują, jak ważny w praktyce edukacyjnej jest umiejętny dobór odpowiedniego medium. Społeczne przekazy, jakie niosą ze sobą filmy, omówione zostały na przykładzie produkcji Disneya. Warto zaznaczyć, że nie jest to zbiór kontrargumentów dla stosowana audiowizualnych środków dydaktycznych, ale rozsądne podkreślenie, że liczy się sposób ich wykorzystania. Prosta struktura i odpowiednie formatowanie tekstu sprawiły, że stał się on zwięzłym i całościowym opracowaniem wątku. Notabene bogata literatura wskazana i wykorzystana przez autorów pozwala uzupełniać wiedzę najlepszymi pozycjami. Tekst Alicji Mironiuk-Netreby jest kwintesencją rozważań poprzedników. Podkreśla w nim, że z pedagogicznej perspektywy istotne staje się, w jaki sposób widzowie odczytują tekst kulturowy. Ciekawy poznawczo jest również artykuł związany z przemianami postaw wobec osób z niepełnosprawnością. Czym jest ciało „niezdyscyplinowane” pozostające w opozycji do hollywoodzkiego wzoru piękności? „Dziwoląg”, „superbohater”, a może „zwyklak” – zastanawia się autorka, a czyni to w sposób wciągający i refleksyjny. Zamykający tę część rozdziału artykuł zredagowała Ewelina Konieczna, która jako cel stawia sprawdzenie: „jak uczestnictwo w kulturze wspomaga aktywność, rozwój oraz integrację społeczną seniorów” (s. 212). Badania aktualne i potrzebne, bo umiejscowione w odniesieniu do przemian kultury audiowizualnej i prefiguratywnej. Choć autorka wskazuje, że wyniki nie pretendują do reprezentatywności, to bez wątplenia służą budowaniu lokalnej wiedzy, której w zakresie badanego zjawiska brakuje.

Czwartą część tworzą artykuły o sposobach czytania fotografii. Już kilka lat temu Giovanni Sartori uznał, że człowiek ewaluował od *homo sapiens* do *homo videns* (Sartori, 2005, s. 11), zatem zagadnienie wydaje się szczególnie istotne. Teksty rozdziału, choć pozostają w sferze tych samych dociekań, to różnią się od wcześniejszych, które bezpośrednio wiązały się z ikonami popkultury. Otwierający artykuł Ewy Dawidejt-Drobek i Wiesława Drobka prezentuje badania związane z fotonarracją zawartą w albumach miast na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Justyna Pilarska w tekście o potencjale pedagogicznym przestrzeni miejskiej jako egzemplifikację wybiera Sarajewo – stolicę nietuzinkową, barwną i wielokulturową. Dodatkowym atutem jest włączenie do artykułu fotografii miasta. Autorka poszukuje znaczeń pedagogicznych ułokowanych w miejscach, które

łączyć można z uznaniem dla kulturowo czy geograficznie osadzonych procesów „miejsca wychowującego”. Edukacyjność miejsca bez wątpienia intryguje, gdyż staje się regulatorem możliwości, układów i odniesień, a nie tylko tłem dla życiowego przedstawienia jak mogłoby się wydawać. Emilia Mazurek z kolei poświęca artykuł portretom cierpienia kobiet chorych na raka piersi, gdzie ukazuje kształtowanie znaczenia blizny po mastektomii i zmiany prezentacji chorych na fotografiach. Autorka opisuje, jak chora zmienia się z „ofiary raka” w „gniewną wojowniczkę”, „przeżytniczkę”, „aktywną pacjentkę” i „onkocelebrytkę”. Słuszna jest uwaga zawarta w tekście, że wytwory artystyczne z udziałem chorych są specyficznym rodzajem sztuki, ponieważ angażują nie tylko emocjonalnie odbiorcę, ale także wykonują pracę (s. 258) i mają walory edukacyjne. Takie obrazy cierpienia w ciszy mogą wywołać u odbiorcy wstrząs, mogą być też łącznikiem między autorem zdjęcia, osobą przedstawioną, a odbiorcą. Metody właściwego czytania fotografii w kontekście psychologicznej eksploracji prezentuje natomiast Mariusz Makowski. Kolejny już raz w tym opracowaniu podkreśla się szczególną rolę biegłości w „języku” obrazów i ich kompetentnego odbioru. Autor pokazuje, w jaki sposób narodziła się nowa poddyscyplina – psychologia fotografii – i jak fotoanaliza bazuje na zdobyczach psychologii. Treść jest w zasadzie poradnikiem prezentującym fotoanalityczne zasady wyzbycia się wizualnych oczywistości. Ciekawym uzupełnieniem są pytania do eksploracji fotografii umieszczone w końcowej części. Opowieść o czytaniu fotografii wydaje się na tyle istotna, że powinna otwierać rozdział.

W ostatniej części tomu wieloaspektowo omówiono zjawisko popkulturowych biografii. Pierwszą tematykę rozwoju (pop)tożsamości podejmuje Agnieszka Ogonowska. Wskazując na niekompatybilność umysłów w aspekcie związków z technologią i w odniesieniu do relacji uczeń – szkoła, ciekawie pisze o „rodowitych cyfrowych” – uczniach i „cyfrowych imigrantach” – nauczycielach. Jak zauważył już Z. Melosik, tożsamość nastolatka w większym stopniu jest kształtowana przez kulturę masową niż wartości narodowe i państwowe (Melosik, 2013, s. 141), dlatego istotne jest pytanie, co w procesie dydaktycznym ma większą wartość: wiedza czy kompetencje społeczne służące rozwojowi globalnego nastolatka. W kolejnym tekście Magda Karkowska zajmuje się uwarunkowaniami kształtującymi biografię sportowców. Podstawę rozważań stanowi jednak pojęcie „dyskursu” i próba analizy czynników obecnych w jego przekazach, połączonych równocześnie z przemianami kultury zachodzącymi w ostatnim czasie. Włączając sport w ramy kultury popularnej zajmuje się czynnikami makro i mikro, które oddziałują na kształtowanie biografii sportowców. W tym kontekście właściwie wskazuje formy tożsamości przybierane jako reakcje na wspomniane powyżej

zjawiska (tożsamość pomieszana, przezroczysta, upozorowana). Choć tekst nie zyskuje miana szczególnie odkrywczego, to trzeba się zgodzić, że postępujące do granic absurdu utowarowienie sportu odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu sportowej tożsamości. Istotna jest część artykułu, gdzie podkreślono rolę wartości jako bastionu przeciw komercjalizacji. Anna Ślósarz natomiast zajmuje się biografią tworzoną kolektywnie. Uwagę poświęca interpretacji faktów na zasadzie subwersji rozumianej jako: „alternatywne odczytywanie dominującego przekazu kulturowego” (s. 322). Choć chwilami zawili język powoduje rozproszenie uwagi czytelnika, to ciekawy okazuje się fragment dotyczący biografii Marilyn Monroe. Ten napisany przez użytkowników Twittera życiorys uwidacznia, jak twórcy przesunęli akcenty, by wyrazić własne przekonanie. Opracowanie wieńczy znakomity tekst „Biografia na Facebooku” Marii Szumery, który w prosty i zwięzły sposób ukazuje, jak portal społecznościowy zasymilował „stare” środki masowego przekazu do świata social mediów. Autorka w doskonały sposób wskazuje, że właściwie wyselekcjonowane, stworzone w wirtualnym świecie Facebooka profile znanych osób mogą mieć walory edukacyjne, a wykorzystanie tego kanału sprzyja efektywności pracy uczniów.

Reasumując, bez wątplenia można stwierdzić, że problematyka poruszana przez autorów w tym oryginalnym opracowaniu jest niezwykle ważna i stanowi znaczący wkład w rozwój nauk społecznych. Interdyscyplinarne (choć pozostające w kręgu edukacji) teksty dowodzą nie tylko warsztatu badawczego autorów, ale przede wszystkim zrozumienia zjawisk towarzyszących procesom rozwoju współczesnego świata. Jakubowski już niejednokrotnie dowiódł swymi publikacjami, że potrafi celnie obserwować rzeczywistość kulturową – tak jest i tym razem. Cele zostały osiągnięte, a tezy obronione.

Kończąc należy przyznać, że jest to jedna z ciekawszych książek, jakie ukazały się w ostatnim czasie. Na pochwałę zasługuje nie tylko treść, ale również jej estetyczny wygląd i niebanalny sposób prezentacji. Z całą stanowczością polecam opracowanie. Być może nie sprawi, że nagle nadążymy za zmieniającą się kulturą, ale na pewno zainspiruje. Pozycja będzie ciekawa nie tylko dla pedagogów, kulturoznawców, antropologów czy socjologów. Ze względu na aktualność zagadnień, znajdzie również odbiorców spoza środowiska akademickiego. Mimo wielu wartości naukowych książkę czyta się niczym powieść o współczesnym, rozbudowanym świecie.

Bibliografia

- Giroux, H.A. (2010). Pedagogika pogranicza w wieku postmodernistycznym. W: H.A. Giroux, L. Witkowski (red.), *Edukacja i sfera publiczna. Idee i doświadczenia pedagogiki radykalnej* (s. 221–242). Kraków: Impuls Oficyna.
- Jakubowski, W. (2001). *Edukacja i kultura popularna*. Kraków: Impuls Oficyna.
- Jakubowski, W. (2011). *Edukacja w świecie kultury popularnej*. Kraków: Impuls Oficyna.
- Jakubowski, W. (2012). *Kultura jako przestrzeń edukacyjna*. Kraków: Impuls Oficyna.
- Melosik, Z. (2013). *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*. Kraków: Impuls Oficyna.
- Sartori, G. (2005). *Homo videns. Telewizja i postmyślenie*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.